

Wspomnienie o Tatarach

Z daleka widać zagubione w płaskim krajobrazie wzgórce. Do jego podnóża prowadzi zarosnięta polna droga. Ścieżka urywa się na skraju lasu. Dalej, wśród płataniny krzewów i trawy, pomiędzy drzewami, stoją białe w ziemie kamienie nagrobne. To mizar - tatarski cmentarz.

Wszystkie mogiły zwrócone są w stronę Mekki. Większy kamień leży u wężłowania, mniejszy u stóp zmarłego. Niektóre płyty są starannie ociosane. Zachował się na nich ręcznie ryty półksiężyc z gwiazdą oraz arabski cytat z Koranu. Czasami czytelne jest epitafium opisujące zasługi zmarłego w języku polskim lub rosyjskim.

Czas sprawił, że kamienie pochyliły się ku ziemi i upadły; litery rzeźbione w piaskowcu zatary się. Nikt nie pamięta o Tatarach żyjących niegdyś na Podlasiu - w Małaszewiczach, Lebedziewie i Studziance. Tylko stare kroniki wymieniają nazwiska dzielnych żołnierzy, dowódców, posłów na sejm. A ci ludzie leżą tu... Gdyby można było wysłuchać ich opowieści o dawnych czasach...

Rotmistrz Aleksander Murza Kryczyński, pułkownik Samuel Murza Korycki, pułkownik Aleksander Ulan, generał Józef Bielał, pułkownik Jakub Azulewicz, Jakub Murza Buczacki, rotmistrz Aleksander Jeliaszewicz - żołnierze Tatarzy, stajęcie do ajelu.

Rotmistrz Aleksander Murza Kryczyński, dożywotni właściciel ziemi nadanej mu przez króla polskiego w Wólce Horodelskiej, dowodził chorągwią tatarską w wojsku litewskim. Jego żołnierze mieszkali w strażnicach zlokalizowanych na terenie Wielkiego Księstwa Litewskiego. Brak żołądu i tracenie swobód obywatelskich przez Tatarów spowodowało ich emigrację na stronę turecką. Zbuntowane oddziały Turcy osadzili w Barze. Kryczyński został awansowany na sultana, a w 1673 roku na beja fortecy Bar. Zginął 13 października tego roku przebity zjazd w czasie oblężenia Baru przez wojska polskie.

Pułkownik Samuel Murza Korycki, urodzony na Litwie, był dowódcą chorągwi tatarskiej w Barze. Jako zwolennik przejścia Tatarów litewskich na stronę polską w czasie jej wojny z Turkami, uczestniczył w rozmowach z wysłannikami Jana Kazimierza na temat

warunków powrotu chorągwi lipkowskich do służby w wojsku polskim. 12 listopada 1674 roku Jan Sobieski wkroczył do zdobytego Baru i przebaczył Tatarom Lipkom. W roku 1677 już jako król wydał przywilej zrównujący szlachtę tatarską z polską. Zapewnił jej swobodę wyznania i spłatę zaległego długu. Żołnierzom za zaległy żołd nadał ziemię w najszlachetniej zaludnionych ekonomiach królewskich. Pułkownik Korycki otrzymał na własność posiadłości w Lebedziewie i Małaszewiczach w ekonomii brzeskiej.

Rotmistrz Romanowski za zasługi wojenne dostał posiadłości w Studziance, w której osiedlili się również jego oficerowie. Miał prawo do swobodnego rozporządzania majątkiem w zamian za odbywanie służby wojskowej.

Pułkownik Aleksander Ulan uczestniczył w wojnach z Karolem XII i Stanisławem Leszczyńskim, prowadzonych przez wojska saskie. W nagrodę za męstwo otrzymał wieś Koszoly w sąsiedztwie Studzianki.

Generał Józef Bielał urodził się w Łowczycach w województwie nowogródzkim. W roku 1760 został rotmistrzem; w wieku 21 lat dowodził pułkiem. W 1764 roku objął dowództwo 4 pułku przedniej strażnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Podczas konfederacji barskiej wraz ze swoimi oddziałami stanął po stronie Kazimierza

Pułaskiego. W 1772 roku otrzymał stopień generała-majora wojsk litewskich. Dwadzieścia lat później jako dowódca 2 dywizji W.Ks. Litewskiego został odznaczony złotym krzyżem *Virtuti Militari*. Wraz z żoną Urszulą z Łosiów mieszkał w Koszolah. Kupił również posiadłości w Kościeniewiczach i w Wólce Kościeniewickiej. Po śmierci żony przeprowadził się do Kościeniewicz. Ożenił się z Kunegundą z Tukanów Baranowska. Wychował 13 dzieci. W czasie powstania kościuszkowskiego dowodził pułkiem złożonym z 600 Tatarów. Wyruszył z Janowa Podlaskiego na Litwę. Służył pod komendą ks. Franciszka Sapięhy. W 1794 roku zginął na polu walki. Został pochowany na mizarze w Studziance.

Pułkownik Jakub Azulewicz był dowódcą oddziałów ułanów nadwornych Stanisława Augusta. W czasie powstania kościuszkowskiego walczył na Litwie oraz na Podlasiu i Lubelszczyźnie. Zginął podczas obrony Wilna 11 sierpnia 1794 roku w czasie brawurowej szarży na oddziały rosyjskie. Jego pułk został rozwiązany przez Rosjan w 1795 roku. Żołnierze Azulewicza uratowali sztandar pułku zrobiony z zielonego jedwabiu i szamerowany srebrnym galonem. Chorągiew zawisła w meczecie w Studziance, a dowódca został pochowany na pobliskim mizarze.

Mizar w kolonii Zastawsk (dawniej Ulanowszczyzna)

*Gdy gaśnie pamięć ludzka,
Dalej mówią kamienie.*

Kardynał Stefan Wyszyński

Kapitan Samuel Murza Ulan był jednym spośród 1000 Tatarów, którzy zaangażowali się do wojsk napoleońskich. Dowodził sławnym 4 pułkiem lekkonajem gwardii cesarskiej podczas wyprawy na Moskwę. Do Paryża wrócił na czele rozbitego oddziału składającego się zaledwie z 30 żołnierzy. Poległ w powstaniu listopadowym w bitwie pod Stopnicą.

Kapitan Bekir Bielał dowodził oddziałem wojsk polskich w czasie powstania listopadowego. Po powstaniu osiadł w Poloskach. Zmarł 10 października 1860 roku. Został pochowany na cmentarzu w Studziance.

Jakub Murza Buczacki był posłem na Sejm Walny Warszawski z powiatu Biała Podlaska. Został marszałkiem sejm. Piastował funkcję sędziego pokoju tego powiatu. Był dziedziecem Małaszewicz i Lebedziewa. Zmarł 20 maja 1838 roku. Jego grób znajduje się na mizarze w Ulanowszczyźnie.

Major Jan Okmiński brał udział w powstaniu styczniowym. Dowodził chorągwią tatarską w walce z oddziałami kozackimi.

Aleksander Sulkiwicz był współpracownikiem Józefa Piłsudskiego. Zginął w 1916 roku w szeregach Pierwszej Brygady.

Rotmistrz Aleksander Jeliaszewicz od 1936 roku dowodził szwadronem ułanów tatarskich w 13 pułku ułanów wileńskich. Jego oddział brał udział w kampanii wrześniowej. Został rozbit w bitwie pod Suhowolą.

Maciej Bajrulewicz był ostatnim mullah w meczecie w Studziance i jednym z niewielu Tatarów polskich, którzy znali język arabski. Pamiętał wszystkie ważne wydarzenia dotyczące gminy muzułmańskiej w Studziance. Meczet podpalili Kozacy w 1915 roku i wraz ze świątynią spłonął sztandar Azulewicza. Plac, na którym stał meczet, oddał Bajrulewicz Polakom, mieszkańcom Studzianki, pod budowę szkoły.

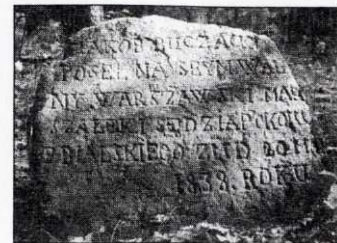
Od czasu, kiedy pierwsi Tatarzy zostali osadzeni wzdłuż granicy ze Zmudzią przez księcia Witolda, minęło 600

lat. Ich losy były nierozdzielnie związane z historią Polski. Brali udział we wszystkich wielkich bitwach stoczonych przez wojska polskie, począwszy od bitwy pod Grunwaldem, w której wstąpił się oddział Dżelled-El-Eddina, a kończąc na bitwie pod Monte Cassino.

Na Podlasiu Tatarzy trafili w XVII wieku za sprawą Jana Sobieskiego i od tej chwili na stałe związali się z tym regionem. Centralnym punktem ich osadnictwa była Studzianka. W 1827 roku wieś składała się z 42 folwarków, w których gospodarowało 282 Tatarów. W drewnianym meczecie regularnie odbywały się nabożeństwa. Wieś rozrastała się szybko. Przybywało dworaków. Tatarzy, korzystając z urodzajnej ziemi i pięknych sadów, zdobywali spore majątki. Jednak uprawa roli nigdy nie przysłoniła im ich prawdziwego powołania - byli przede wszystkim żołnierzami. Potwierdzili to, uczestnicząc w powstaniu styczniowym. Za udział w walkach rodziny tatarskie były represjonowane przez Rosjan. Powszechne stały się zrywki na Sybir. Tatarom zabroniono używać języka polskiego, a na ich wieś nałożono wysokie kontrybucje. Ponieważ nie podporządkowali się carskim nakazom, rząd nasilił represje.

Kamień nagrobny na cmentarzu w Studziance

Grób Jakuba Murzy Buneckiego

Studzianka zaczęła podupadać. Liczba rodzin mahometańskich zmniejszyła się drastycznie. Spalenie meczetu w 1915 roku przypieczętowało rozpad społeczności tatarskiej na Podlasiu. Potomkowie Tatarów przenieśli się do okolicznych większych miast. Niektórzy wyjechali w inne rejony Polski albo na Litwę.

Znikli Tatarzy ze Studzianki, Lebedziewa i Małaszewicz. Pozostały tylko wspomnienia o ich czynach i zaniedbane mizary. Jeżeli znajdziemy się na tatarskim cmentarzu w wieczornym półmroku, to nietrudno sobie wyobrazić, że regularny układ mogił wzorowany jest na rytuałnym szyku muzułmanów podczas modlitwy w meczecie. Mogiły na mizarze nie są ogrodzone, co podkreśla, nawet na cmentarzu, wspólnotę, w której żyła społeczność tatarska.

Na cmentarzu w Studziance zlokalizowane są nagrobki członków najbardziej znanych rodzin tatarskich: Bielałków, Azulewiczów, Koryczyńskich, Buczałkich, Okmińskich. Znajduje się tu najstarszy pomnik w makroregionie środkowowschodnim. Jest to grób Jana Lisowskiego - dziedzica Ortele Królewskiego z 1765 roku. Napisy na nagrobkach są jeszcze czytelne, ale cmentarz podlega coraz większej dewastacji. W pobliżu nie ma już tatarskich rodzin, które mogłyby odwiedzać mahometańskie mogiły. Jest wiele prawdopodobieństwo, że to ostatnie świadectwo pobytu Tatarów na Podlasiu zaginie wraz z nimi.

Paweł Krawczyk
fotografie autora

Bibliografia:
Bolesław Górny, *Monografia powiatu białskiego województwa lubelskiego*, Biała Podlaska 1939.
Stanisław Jadczyk, *Śladami Tatarów na Podlasiu*, Lublin 1985.
Elżbieta Kardaszewska, *Osadnictwo tatarskie na Podlasiu Lubelskim*, *Słownik Geograficzny Ziemi Polskiej*, t. 11, 1980.